

3. Het begin

Oostzaandam

In den beginne..... was er water. Zo zou je een verhaal over de streek rond de Zaan kunnen beginnen. In den beginne was het in ieder geval het water dat samen met de wind bepaalde hoe het land er uitzag. Zware storm en springvloed konden er voor zorgen dat grote stukken land werden weggeslagen en er ware binnenzeeën ontstonden, zoals bijvoorbeeld de Haarlemmermeer en het IJ.

Inwoners van het Noordhollandse hadden er dus belang bij dat hun woongebied door dijken werd beschermd en ook de Graven van Holland zagen niet graag dat het sinds 1289 op de Friezen veroverde gebied weer door het water werd verzwolgen. Tussen 1200 en 1350 werden grote gebieden in Noord-Holland voorzien van ringdijken en werden waterlopen als de Zaan en de Amstel afgesloten door een dam met sluis. De dam voorkwam dat het zoute zeewater het land binnendrong en via de sluis kon men het overtollige water naar zee laten stromen en schepen laten passeren. De Zaanse dam (Zaanderdam of Hoogendam) moet rond 1300 aangelegd zijn. Bewoning was er toen nog niet. Bewoning is ontstaan vanwege de aanwezigheid van de dam en de sluis. De sluiswachter bouwde er zijn woning, een scheepstimmerman ging er zijn geld verdienen met het repareren van voor de sluis wachtende schepen en op de veerschuit wachtende passagiers vonden een plaatsje in een groeiend aantal herbergen.

Langzamerhand ontstonden er zo aan weerszijden van de dam twee dorpen: Oost- en Westzaandam. Tot 1640 gingen de Gereformeerden van beide dorpen naar dezelfde kerk. Op 9 september van dat jaar *"is de scheiding der gemeenten van Oost en Westzaandam geschied, niet zonder veel twist en oneenigheden"* meldt Nicolaas Struijk in zijn boek uit 1753: *"Den 14den October van 't zelfde Jaar heeft de gansche gemeente van Zaandam, voor de laatste maal te samen het H. Avondmaal gehouden"*.

Gescheiden dus, maar ook verbonden. Gescheiden omdat ze in verschillende "bannen" (rechtsgebieden) lagen, hun eigen kerk en dorpsbestuur hadden, maar door de dam in de Zaan als een Siamese tweeling met elkaar verbonden.

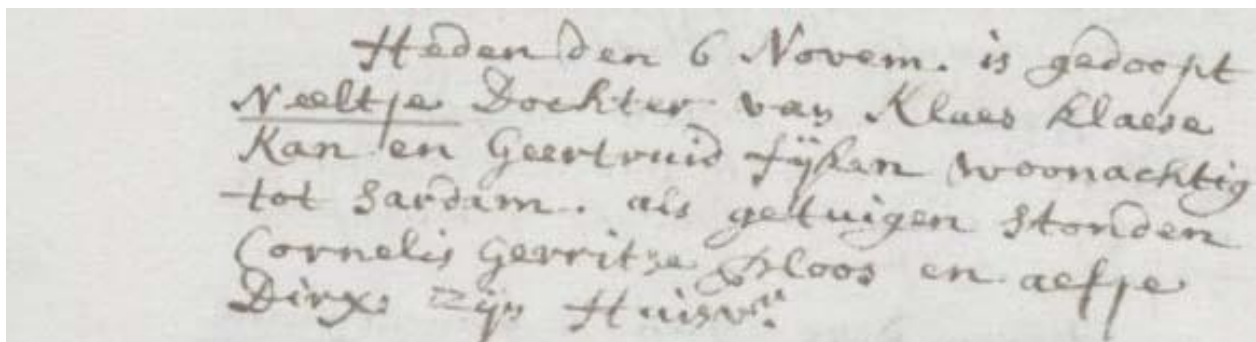
De Dam in 1648

Bovenstaande afbeelding uit 1648 laat die verbondenheid van beide dorpen duidelijk zien. In het midden zien we de dan inmiddels bebouwde dam. Vooral herbergen vonden er een plek. Aan de rechterkant zien we Oostzaandam met de (Gereformeerde) Oostzijderkerk en daaromheen het kerkhof. In dat Oostzaandam woonden Kannen. Misschien nog niet in de periode waarin deze afbeelding werd gemaakt, maar wel enkele decennia later.

Klaas, Geertruid, Neeltje, Antje en Jan

Rond 1656 werd Klaas Klaaszoon Kan geboren. Er is, zoals we hieronder zullen zien, voldoende informatie om aan te nemen dat hij en zijn vrouw, Geertruid Fijken, aan het begin staan van de stamboom van de familie Kan. Van de vader van Klaas weten we dat hij ook Klaas heette maar vanwege het ontbreken van de doop-, trouw- en begraafboeken van de Gereformeerde kerk in Oostzaandam is er (voorlopig) geen informatie over eerdere Kannen.

Wat weten we wel? Wonderlijk genoeg komt de eerste melding over onze familie Kan niet uit Oostzaandam maar uit Loenen aan de Vecht. Het is een melding in een doopboek:

"Heden den 6 Novem.(1686) Is gedoopt Neeltje Dochter Van Klaes klaese Kan en Geertruid fijken woonachtig tot Sardam als getuigen stonden Cornelis Gerritse Ploos en aefje Dirx zijn Huisvr."

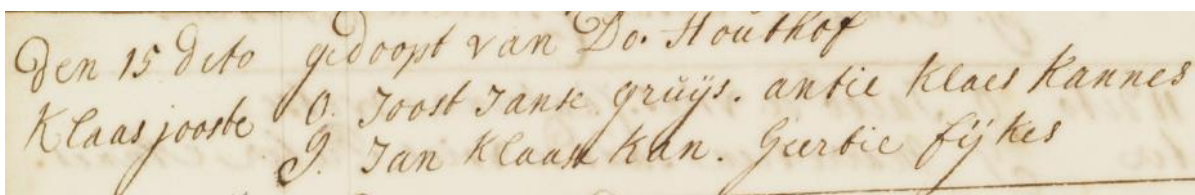
Door deze doop weten we dat Klaas Kan in Zaandam woonde en dat hij getrouwd was met Geertruid Fijken. De toevoeging Fijken (op andere plekken ook: Fijkes) is een patroniem en verwijst naar de naam van Geertruids vader: Fijke.

Dat patroniem, Fijkesz, zien we ook in een notariële akte uit 1716. Ene Antje Klaas laat, gesteund door twee getuigen, notarieel vastleggen dat Klaas Klaaszoon Kan haar vader is en dat deze Klaas "een Swager (is) van eene Dirk fijkesz de Vries, welke na haer beste geweeten in den jaare 1710 voor oppertimmerman na oostindien is gevaaren ende daar overleden soude sijn".

1. Doopt van Klaas Klaas van zijn
de de we kan ~~aan~~ een Swager
van een Dirk Fijkes de vries, welke
gaat in de beste ge weeten inden
jaare 1710 voor opper Timmerman
Liza oostindien is ge vaaren ende
door overleden souden zijn.

Dat laatste klopt. Deze Dirk Fijkesz de Vries, die volgens de akte de oom van Antje Klaas Kan zou moeten zijn, ging naar de Oost en overleed daar op zaterdag 7 april 1714. Dirk had in 1701 Oostzaandam verlaten en was (terug?) gegaan naar Friesland naar Balk. In 1711 trad hij in dienst van de VOC en volgens het soldijboek van de VOC vertrok Dirk op 11 januari van dat jaar naar Batavia op het schip de Donkervliet. Op het moment dat hij overleed stond er een bedrag van 945 gulden op zijn rekening. Dat was in die tijd een fors bedrag, dat volgens de website van het Instituut voor Sociale Geschiedenis nu een koopkracht zou hebben van ruim 10.000 Euro. Op de pagina in het administratieboek van de VOC waarop Dirks inkomsten en uitgaven werden bijgehouden, is te zien dat dat geld werd verdeeld onder een groep mensen, waaronder Joost Janse Gruijs en Annetie Claase Can. Dat zal de reden geweest zijn waarom Antje naar de notaris ging om officieel vast te laten leggen dat zij het nichtje was van Dirk Fijkesz. In de akte staat als Dirks achternaam: De Vries. In het soldijboek van de VOC staat de achternaam 'Balk' geregistreerd. Kennelijk vond Dirk de achternaam 'de (F)Vries' niet meer zo passen in het dorp Balk (Gaasterland) waar iedereen Fries is.

Antje woonde eerst in Oostzaandam, maar volgens de kerkboeken van de kerk in dat dorp vertrok ze op 10 juni 1721 samen met haar man Joost Janse Gruijs en haar kinderen Neeltje en Cornelis van het Seyltje (buurtje in Oostzaandam) naar Amsterdam. In de doopboeken van de Oosterkerk in die stad vinden we de doop van nog twee kinderen van Antje en Joost: "Den 15 Dito (februari 1722) gedoopt van Ds Houthof Klaas Jooste O (ouders) Joost Jansz Gruijs Antie Klaes Kannes g (getuigen) Jan Klaas Kan Geertie Fijkes" en op 30 mei 1723 door dominee Wilhelmus Vonk gedoopt: Klaas (de eerste Klaas was kennelijk overleden). Ook dan zijn de getuigen Jan Klaaszoon Kan en Geertie Fijkes.

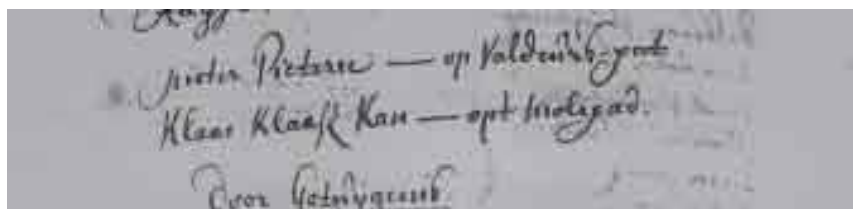
Den 15 Dito gedoopt van Ds. Houthof
Klaas Jooste O. Joost Jansz gruijs. antie Klaes Kannes
g. Jan Klaas Kan. Geertie Fijkes

Hier zien we weer de naam van Geertruid (Geertje) en Fijke(n)s terugkomen. In de boeken van de kerkenraad van Oostzaandam staat beschreven dat Dirk Fijkesz belijdenis deed op 23 december 1696. Ook Geertje Fijkes doet haar belijdenis op die dag. De overeenkomende namen en de gelijke datum van de

belijdenis maken het aannemelijk dat Dirk en Geertje broer en zus zijn. Als Dirk Fijkesz de zwager is van Klaas Kan (zoals in de notariële akte van 1716 wordt aangegeven), dan is Dirks zus, Geertje, de vrouw van diezelfde Klaas en dezelfde die op 6 november 1686 in Loenen haar dochter Neeltje liet dopen.

Bij de hierboven genoemde doop van de kinderen van Antje Kan en Joost Gruijs in de Oosterkerk zien we dat Geertje Fijkes samen met Jan Klaasz Kan als getuigen worden genoemd. Door de akte uit 1716 is bekend dat Antje een dochter is van Klaas Klaasz Kan en Geertje Fijkes de Vries. Het is aannemelijk dat deze Jan Klaasz Kan de broer is van Antje en dezelfde Jan die trouwde met Jobbe Trommels en dus degene die we met meer bewijsmateriaal kunnen koppelen aan de families Kan van vandaag (zie het volgende hoofdstuk). Antje liet dus haar moeder en broer overkomen uit Oostzaandam om te getuigen bij de doop van haar kinderen. De naamgeving van de kinderen van Jan Klaasz in zijn beide huwelijken ondersteunt het idee dat Jan en Antje broer en zus zijn. Ouders hanteerden in deze tijd namelijk een strak schema bij de naamgeving van hun kinderen. De oudste zoon kreeg de naam van opa aan vaders kant en de oudste dochter kreeg de naam van oma aan moeders kant. In het geval van Jan Klaasz Kan heette de oudste zoon (uit zijn eerste huwelijk met Trijntje Barkhout): Klaas en de oudste dochter: Geertje. Een extra aanwijzing dat Geertje Fijkes de Vries de moeder was van Jan Klaaszoon Kan.

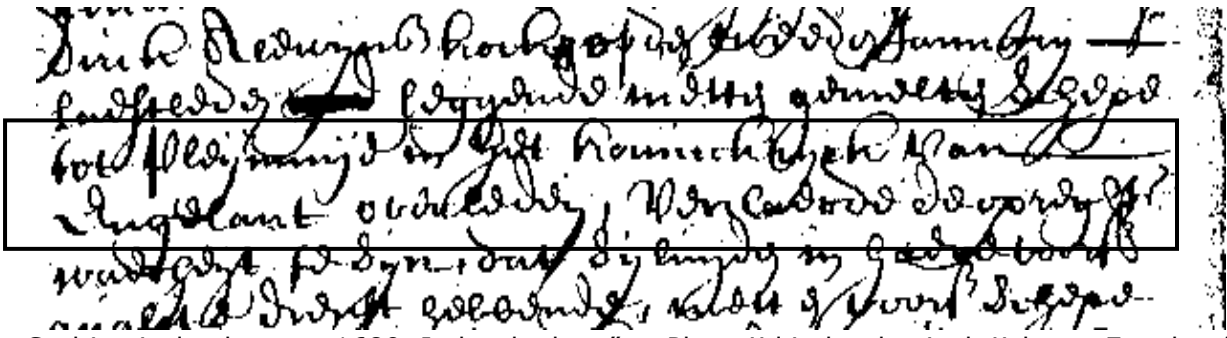
Uit het voorgaande valt af te leiden dat Neeltje en Antje dochters zijn van Klaas Kan en Geertruid Fijkes en dat Jan hun zoon was. Er is echter nog een dochter. In een testament van 16 januari 1750 verklaart Grietje Klaas Kan dat zij: *"uijt overdenkinge van hare sterffelijkheijt en naa Christelijke recomandatie van hare ziel en lighaam, genegen te weesen omme van hare tijdelijke goederen te disponeeren"* en na te laten aan haar broer: Jan Klaasz Kan.

Dan blijft nog over de vermelding van de belijdenis van Klaas Klaasz Kan op 30 juni 1697. Hoogstwaarschijnlijk is deze Klaas ook een zoon van Klaas en Geertrui. Vanwege de hierboven al genoemde vernoemingsregels is het logisch te veronderstellen dat Klaas en Geertrui een zoon hadden die Klaas heette, vernoemd naar zowel vader als opa. Een belijdenis vond meestal plaats na de achttiende verjaardag en deze Klaas is dan rond 1679 geboren. Zijn vader werd geboren in 1656 (zie verderop in dit hoofdstuk) en was dus drieëntwintig bij de geboorte van Klaas. Voor zover we nu weten hadden Klaas en Geertrui dus vijf kinderen: Klaas, Neeltje, Antje, Grietje en Jan.

Er zijn nog een tweetal notariële akten waarin de naam Kan voorkomt. De oudste daarvan is van 1 maart 1689 en gaat wederom over een Claes

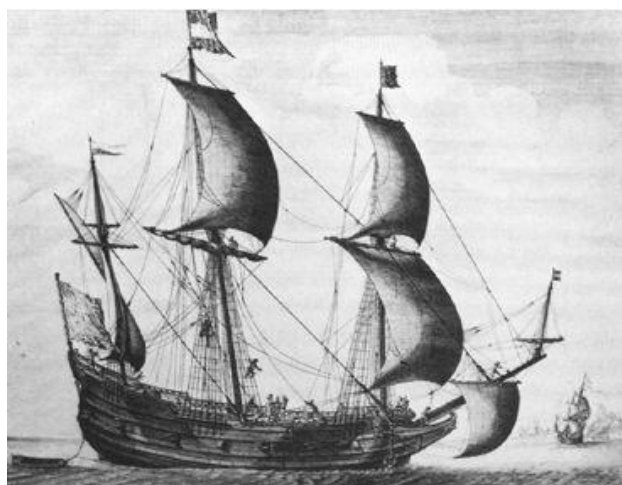
Claeszoon Kan. (In dit geval dus met een C) Deze Claes was stuurman op een fluitschip en met dat schip onderweg naar Plymouth "in het koninckrijk van Engellant". Hij had, omdat de schipper onderweg was overleden, het bevel over het schip moeten overnemen en bij "een swaere ijsgang" een anker verspeeld. Claes woonde in Oostzaandam en was toen 32 jaar oud.

Stukje uit de akte van 1689. In het kader: "tot Plymuïjd in het koninckrijck van Engellant"

Een tweede akte, uit 1693, beschrijft ook een belevens van een Claes Claeszoon. Deze Claes was 37 jaar oud en als schipper met zijn schip "Jacobje de Jonge" onderweg naar de Canarische eilanden, toen hij door een Frans kaperschip werd aangevallen.

Dat het in deze twee akten om dezelfde Claes gaat is natuurlijk niet zeker, maar in beide akten wordt Oostzaandam als woonplaats genoemd en als Claes jarig was tussen 1 maart en 8 juli (de data van de akten), klopt ook de leeftijd en is hij geboren in 1656. Het is natuurlijk mogelijk dat er twee even oude Claes Claeszoons Kan in Oostzaandam woonden die alle twee zeeman waren, maar aangezien er in de kerkelijke archieven van een paar jaar later maar één gezin met de achternaam Kan voorkomt en er dus sprake is van een kleine familie, is dat niet waarschijnlijk. Vergelijken we het geboortjaar van deze Claes (de zeevaarder) met de Klaas die in 1686 vader werd van dochter Neeltje dan zou die Klaas op het moment van de geboorte dertig jaar zijn. Dat is heel goed mogelijk en dan zijn deze 'Claes de zeevaarder' en de vader van Neeltje dezelfde persoon.

Afbeelding van een fluitschip, waarmee Claes de zeeman zijn reizen maakte.

Blijft de vraag: wat deden Klaas en Geertruid in Loenen? Waarom werd hun dochter in deze plaats gedoopt en niet in "Sardam"? Het zal in ieder geval iets te maken hebben met het feit dat haar broer Simon in dat dorp woonde. Tenminste op 13 juli 1692 trouwde Sijmon Fijkes, net als Dirk Fijkes afkomstig uit Balk in Friesland, met Neeltje Cornelis. Toen Neeltje en Sijmon op 10 juni 1696 een dochter, ook Neeltje genaamd, lieten dopen was Geertruit Fijkes getuige. Het verklaart nog niet helemaal waarom de doop in Loenen plaats vond en niet in Zaandam, maar er was op de een of andere manier een link tussen Geertruit en het dorp Loenen aan de Vecht. Het feit dat zowel Sijmon als Geertruit hun dochter Neeltje noemden zou er op kunnen wijzen dat hun moeder Neeltje heette.

Met de beschikbare gegevens is het dus mogelijk Geertruid Fijken en Klaas Klaasz Kan een plek te geven in de stamboom. Dat wordt makkelijker als er voor de periode na 1715 doopboeken van de Gereformeerde kerk in Oostzaandam beschikbaar zijn en voor de periode na 1730 nog makkelijker als we ook informatie kunnen halen uit trouwboeken. Ook met gegevens uit de genoemde kerkboeken is het echter nog niet eenvoudig een familiestamboom samen te stellen. In het volgende hoofdstuk zullen we een poging ondernemen.

De Oosterkerk waar Antje haar kinderen liet dopen. (kopergravure uit 1708 P.Schenk.)